

A kockás báró

Írta: Supka Géza dr.

Ki ne emlékezne még a furcsa figurájára, amint lehetetlen szabású, nyakánál mélyen kivágott gallérú, csipője alatt mélyen szabott slusszos kockás kabátjában, lötyögő, kockás nadrágharmonikáival naponta pontosan, mint az óra, végig totyogott a Dorottya uccán. Itt-ott egy-egy csinos leányarcra rávillantott, szegfű a gomblyukában (tán még az is kockás volt?), itt maradt emléke a dandy-korszaknak; végül befordult a Deák Ferenc háta mögött álló görög templom-formájú magyar Olymposra, a Lloyd-klubba. Ő volt a „kockás báró”, mindenkinek kedvelt Frici bárója, a vicclapok „Fridmaniczky Poci”-ja, a szabadelpvűpárt elnöke, a Közmunkatanács alelnöke, a Nemzeti Színháznak tíz éven át intendánsa, belső titkos tanácsos, a *Riunione Adriatica* magyarországi elnöke, az Északkeleti Vasút személyzetügyi főnöke, a budapesti központi végrehajtó bizottság elnöke, egy csomó vállalat, részvénytársaság igazgatósági tagja, akadémikus, országgyűlési képviselő, szerkesztő, regényíró, mágnás és szabadságot állománnyá honvédőrnagy, — már maga a vizitkártyája is egy tarka, kockás sakktabla: olyan, mint maga az egész ember, aki csak nagy távrolról nyújt egészséges, de így szinte korfeszítő képet; közelről csupa szertehulló, apró, szürke kocka, összefoglaló nagy vonás nélkül. Olyan, mint a kor, amelynek élen élt.

Podmaniczky Frigyes báró, akinek 1924 június 20-ikán fordul századszor a születési éve, ifjúsága a 19. század második fele magyar közéletének. Még feudális, de már „közgazdaságilag tevékenyekedő”; még liberális, de már felzúgott az Erger-Berger; még romantikus, de már az unalmas, szürke színbe hajlik; még különcödik, de eredetisége már klisévé lesz...

*

Ez a klisé, az önálló egyéniségeknek az elnyomása, legföljebb a különcöknek feltűnése, ez a pestise annak a kornak. Nincs még egy korszak, amely annyi klisészót, üres motívót produkált volna.

Az előtt századok kellettek hozzá, amíg egy-egy „labanc”, vagy „aulicus” kifejezés megszületett. Most: *Festetic* Rudolf gróf tolnamegyei kőlia-majorjában a konzervatív-párt részéről választmányát rendezte be s annak gondozását Pe-

csovicus nevű tisztartójára bízta. A részeg kortések „*éljen Pecsovicus!*”-ordításából megszületik a *pecsovicus*-jelszó. Most Ira Aldridge, a Nemzeti Színház néger vendégszínészeinek kedvenc szerepe, a Mungo nyomán megterem a *mungo*-jelszó. Most *Ábrányi* Kornél egy karcolatában a *mameluk-gárdáról* szól, amely megadja magát, de nem hal meg: kész a *mameluk*-klisé. Most ugyancsak *Mikszáth* egy szép napon generálisnak jellemzi Tiszát: többé nincs *Tisza* Kálmán, hanem csak a *generális*. Egy-egy parlamenti beszéd ügyes fordulata, valamely vezércikk jellemző vezényszava máris a köz szájára kerül, máris klisévé dermed. A Kossuth csudás frazeológijának diabolikus hatására még mindenki ideghoronzgva emlékezik, s most szónokok és publicisták mind ezzel a dinamikával akarnak dolgozni, de a petyhüdt, tisztán gründolásiért lelkesedő korszakban szavaik, mint a görögtűz a homok alatt, elfulladnak, ellaposodnak, országútra kerülnek.

Ha a konzervatív irányzat vezére, *Sennyey Pál* 1872 október 7-ikén az egészségügy, szegényügy, községi és rendőri ügy, vidéki forgalmi ügy elmaradottságáról szól, megszületik az *ázsiai állapotok* kliséje. Ha „egy volt képviselő” 1882-ben pamfletet ír a *Tisza-rezsimről*, kialakul az *alkotmányos abszolútizmus* mottója.

Amikor 1868 december 13-ikán *Tisza* Kálmán egy nagyváradi balközépi nagygyűlés alkalmából megfogalmazza az ellenzék álláspontját a kiegyezéssel szemben, ezek *bihari pontok* néven kerülnek a kliséfárba; s amikor viszont 1875 február 3-iki beszédében (amely a fuziót előkészítette) arról szólott, hogy „a kibontakozás lehetőségét nem szabad dogmatikus követelésekkel megtagadni”, akkor a szélsőbal sajtójában megterem az *elvek szegreaskasztása*. De már az előző nyáron, július 23-ikán *Csernátony* is *lukas mogyoró*-val hasonlította össze a közjogi pontokhoz való ragaszkodást. Ugyancsak ő nevezte el a Lónyay körüli csoportosuló képviselőket *vacsorapártnak*. Mint ahogy a *Lónyay* ellen irányuló gyűlölete teremtette meg amaz emlékeztető 1872 november 18-iki ülésen, amelyen egy Perczel elnökölt, a szabadelpvűpárt megszületésének lehetőségét (a szabadelpvűpárt halálát ismét egy november 18-ika, 1904-ben és ismét egy Perczel elnöklése idézte fel), amikor az elnök presziója következtében kipattant belőle a tipikus klisészó: — *Kérdem gróf Lónyay Menyhért kormányelnök urat: nem épített-e házat,*

nem vett-e uradalmat akkor, mikor az ország deficitben van?... Én azt tartom, hogy ezen országban mindenkinek van joga gyarapodni, vagyonosodni, gazdagodni, de a minisztereknek nincs ehhez joguk, nincs ehhez joguk még a legbecsületesebb módon sem akkor, midőn az ország deficitben van.

És aztán a Mózes II. könyve 16. fejezetének 3. verséből kialakul a *húsos fazekak* zászlószava, amelyek körül, miként egykor a zsidók Egyiptomban, most a *bihariak*, a *Tiszák*, a *Beóthyek*, a *Móricz Pálok*, a *Nagy Györgyök* ülnek. S *Tisza* Kálmánnak a fuzió utáni első beszédjében, amelyben, hogy a magyar érzésű függetlenségi polgárok nagy tömegeiben a pálfordulása miatt támadt népszerűtlenséget kiparizozza, erősen a nemzetiségiek ellen fordul — a Bécsnek való behódolást ilyen nemzetiszűri zászlólengetéssel akarván a tömegek előtt elpálástolni — megszületik a magyar politika első *eltiprom* jelszava, amelyet azóta újabban *Vázsonyi eltiposom*, *Szterényi eltiprom* és *Kunfi összemorzsolom* variánsa követett. (Úgy látszik, ez a klisé mindenkor a hatalom friss birtokának jelszava, mint ahogy *Franchet d'Esperay*-nél is ezt jeleztette.) És ugyancsak a *bihari pontok*-korabeli *Tisza* klisészava a *száradjon el a kéz* közhelye, amely szintén itt rekedt és a trianoni szerződéssel kapcsolatban újra felfrissült. Ebben a klisé-korszakban születhetett meg 1875 március 2-ikán, a Hungária szállóban tartott fuzió díszebéd alkalmával, az a végzetesen felületes jelszó is, amelyen azóta ezt a korszakot általában ismerik, a *szabadelpvű párt* klisészava, amely megszületett egy pár szellemes, de cinikus ember, *Pulszky* Ferenc, *Szontagh* Pál agyában, akik az elvfeledésből született népszerűtlen pári számára kerestek egy népszerű *nom de guerret* s így bukkantak a 19. század első harmadának nagyszerű és akkor őszinte csatakiáltására, a liberalizmusra, amelyhez valójában a Lloyd-klubnak édes-kevés köze volt.

*

Pedig *Podmaniczky* Frigyes nem úgy indult, hogy a klisé-korszak embere, apró, szürke mozaik-kockák komponense legyen. Romantikus hősnak indult, akiről *Gyulai* Pál az egyetlen, igazán költői figuráját, a *Romhányi*-ját mintázhatta; csak utóbb, abban a korban, amelybe belekerült, ott torzult, szürkült el a figurája, mint ahogy a *Ferencjózsefi uralom* alatt csak

kivételesen erős egyéniségeknek adatott meg — egyéniségeknek maradniok.

Fiatal korában — 5 maga meséli el a *Napló-töredékei*-ben —, amikor Budapest még a *József* palatinus atyáskodó keze súlyát érezte (hiszen, hogy Pesten máig sincsenek kertés terek, azt ennek a derék nádornak köszönjük, aki nem engedte meg a várost befásítani, mondván, hogy a fa, az falura való), akkoriban *Frici* báró még délceg legény volt, aki 1847 farsangján maga is ott táncolt a Lloyd-klub kaszinó-bálján, ahol a csárdás megszületett; megszületett *Széchenyi* István kezdeményezésére, aki a körülötte tolongó mágnásfiúknak odaszóltott, hogy szeretne már magyar táncot is látni, mire *Orczy* Pista báró az unokahúgával, *Orczy* Eliz bárókisasszonnyal ellejtette a gyöngyösi kapások táncát s egy fertály óra múlva már a *Frici* báró is ropta az első csárdást.

Ugyanebben az évben volt, hogy a vad választási harc után a győzedelmes Kossuth-párt élén cifra szürben, árvalányhajas kalappal a fején, lóháton vonult be *Frici* báró Pestre, mint Kossuth kortese, amiért aztán *Széchenyi* is, *Wenckheim* Béla is megmosták a fiatal báró fejét, miközben *Széchenyi* Kossuth politikájának hajótörését jósolgatva, ekkor mondta Kossuthról: — „Ha megfőzte a fekete levest, egye is meg!”

A cifra szűrt aztán egyszeriben levetette, amikor egy éjjel betörték a lakására s elvitték minden ruhahalmját. Ekkor fogadta meg *Frici* báró, hogy ezután csak olyan ruhát fog hordani, amit senkinek se legyen kedve elvinni, vagy ha el is vinné, nyomban ráismerjenek. Ekkor komponálta meg a maga félig angol, félig lengyel szabású kockás miccsodáját, amelyet csak arra a pár évre vetett le, amíg 48-ban szászadoskodott, s 50-ben büntetésből Gemeiner-nek sorozták be Olaszországba; itt aztán, mint ez közhírt dolog, glasszkezes tyűben vakarta a lovat és kente a kulimászt, az ezredesét meg azzal bosszantotta, hogy a trafikba mindig abban az időben ment szivart vásárolni, s havannát vett, amikor az ezredesnek csak *giftstanglira* jutott.

De romantikus korának ezzel még nem szakadt lége. Amikor katonáék már végleg nem bírták ki, hazaengedték, a kis nógrádi birtokára, ahol a szomszéd birtokon *Bejza* Lenke élt, *Frici* báró maga meséli kiadatlan emlékeztetéseiben, amelyeket — felkérésünkre — most

dolgoz fel Krúdy Gyula, hogy a bájes regényfrónó oly komoly hatással volt rá, hogy nem csupán szerelemre ízott, hanem — a regényírásnak is nekifohászott csupa szerelemből. Ekkor született *Az alföldi vadászok tanyája*, amelyet — az abszolútizmus kellős közepén vagyunk — a magyar közönség csak úgy falt, és pedig tévedésből. A magyar olvasók ugyanis ezekben az években hozzászórtak, hogy mindenütt a nyomtatott sorok mögé olvassanak, onnan halásszanak ki híreket, bátorítást, reményt. Azt hitték, hogy az Alföldi vadászok mögött is ilyen destruktív rejlik, bele is magyaráztak mindenfélét, amiről pedig Frici bárónak magának volt a legkevesebb tudomása. Mert igaz, hogy ő ezekben az években már újra politizált, sőt a külföldön is járt politikai missziókban. De ezek már nem a forradalmi célokat szolgálták. Előbb künn járt Brüsszelben a nővérénél, Jósika Miklósné Juliánán s itt bizony alaposan informálódhatott az emigráció tehetetlensége és skartiba szorulása felől. Úgy hogy a következő külföldi útja, Bukarestbe, ahol viszont Türr Istvánnal volt találkozása, már egyenesen arra irányult, hogy a künnlevőket lebeszélje a fölösleges erőpazarlásról, itthoni emberek életének általában veszélyeztetéséről.

Podmaniczky Frigyes ekkor már teljesen átértékelte a haza bölcsé-nek, Deák Ferencnek igen okos politikáját, aki 48 decemberében elment inkább küldöttségbe Windischgrätzhez, semhogy Debrecenbe kelljen mennie (Ábrányi Kornél fényes észrevétele ez) s így megőrizte magát és a „bölcs“ nimbuszt olyan időkben, amikor mások inkább a tettekben vélték a kötelességüket teljesíteni. (Ez az, amit Kossuth Deáknak sohasem tudott elfelejteni.)

*

Tizennyolc évi abszolútizmus után — valjuk fe ma — belefáradt mindenki a lepkekergetésbe; belefáradt a császár (amiben főként az olasz és a porosz vereségek voltak jótékony háttérrel), bele az itthoni magyarság, amelynek egy része már dolgozni, keresni szeretett volna, a másik rész pedig beülni a csehok által okkupált megyei és közigazgatási stallumokba; és bele az emigráció, amely hovatovább mind tisztábban látta, hogy őt csak sakkfigurának tartogadják az angolok, franciák és olaszok egyaránt, már pedig ebből megélni nem lehet. Pálszky egyenesen felállította a dilemmát Kossuthal szemben: vagy csinálók eddig meg eddig az

időpontig valamit, vagy pedig hazamegyünk.

Podmaniczky egy ideig még csak tartja a maga régi idealizmusát, árvalányhajas romantizmusát (lévén, hogy a magyar politikai életben a tiszta idealok követése mindig többé-kevésbé a romantizmus bályegét viseli magán). Akkor, amikor 1872 febr. 11-ikén a Deák-párti értekezletet tartott, s ezen hosszan vitáztak afelett, vajjon van-e szüksége a pártnak általános politikai elvi programra, s aztán végül is a párt többsége kimondotta, hogy e kérdés felett naprendre tér, — akkor Podmaniczky az ú. n. reformpárt tagja volt néhányad magával, akik közé pl. Schwartz Gyula, meg Csáky Gyula is tartozott. Amely párt mégis annyira-amennyire lekötötte magát valamelyes szabadelvű program mellé, amikor például a választói jogot minden 20 évesnél idősebb polgárnak meg akarja adni (igaz, hogy az írni-olvasni tudás értelmi cenzusához köti a jogot), s amikor például a sajtó számára megköveteli az esküdtbíráskodást (igaz, hogy a becsületsértéseket mégis rendes bíróság elé kívánja utasítani), de mindenképpen sürgeti a vallásszabadságot, a teljes vallásjogúságot, a polgári házasságot és az egyháznak az államtól való teljes elválasztását.

Podmaniczky ekkoriban már közel jár az ötvenhez, de ifjúkori ideáljai még emlékezetében élnek. Csakhogy...

Csakhogy benne élünk ekkor már a gründolókorszak kellős közepén és már fujdogálnak az 1873 máj. 9-iki nagy krach szelei; már pedig ez az addig példátlan méretű tőzsdei válság, amely nálunk is egy sereg ősi vagyont úszatott el végképpen s amely kornak a levegője annyira romboló volt, hogy magát az egész magyar főpapságot belevitte egy belga szélhámos bankcsődelgéseibe. Ez a légkör nem ismert politikai idealizmust sem, itt is a kiegyezkedés, a tranzigálás, a *do ut des* világa kapott erőre.

Podmaniczky ekkoriban szerezte meg azokat az érdemeket, amelyek őt utóbb a szabadelvű párt elnöki székébe emelték: Andrassy Gyula miniszter és Tisza Kálmán ellenzéki vezér között ő közvetítette a tárgyalásokat és pedig azzal a sikeres eredménnyel, hogy Tisza végül is *elveti fenntartásával* (ismét egy klisészó!) feladta közjogi követeléseit és a hatalom birtoka kedvéért megcsinálta a Deák-párttal a fúziót.

Frici báró apránként hozzá szürkült ehhez az *arichiszee-nous-hangulat*hoz. Tisza jóvoltából lassankint hatalomra kezdte az állásokat, apróbb-

nagyobb jövedelmeket; s a kedves a dologban: ő maga szentül meg volt róla győződve, hogy tényleg meg is kívánják ötle, hogy ezekért az obufusokért meg is dolgozzon. Olyan lelkiismeretesen töltötte be különböző dekoratív állásait, mintha azért neveztek volna ki ide meg oda, mert tényleg szükség volt rá. Lelkiismeretességéről bájos dologt mesél el Mikszáth.

Podmaniczkyra annyi lisztséget raktak rá, hogy nem is tudta azokat számon tartani. Így egy ízben fontos szavazás alkalmával megjelent a városháza termében is, nem gondolva arra, hogy ő már hosszú évek óta nem is tagja a városi képviselőtestületnek. A közgyűlés elnöke, áthatva attól a tisztelettől, amely az ősz férfit megillette, nem világosította őt erről fel, hagyta őt is szavazni, s csak az eredmény kimondásánál jelezte tapintatosan:

— Egy szavazat leszámítatván ebből, maradt ennyi...

Ilyenformán lett Frici báró pl. a Közmunkák Tanácsának alelnöke is. Ebbéli működéséről a kortársai nincsenek valami nagy véleményvel. Ábrányi Kornél pl. leírja, hogy a Váci utcán korzóva egyszerre csak az a városrendészeti személetes ötlete támadt, hogy az uccákat úgy kelene megépíteni, hogy az ucca végén egyemeletes ház állana, mellette két-, amellet három-, s azontúl négyemeletes ház következne. Innen megint feléle haladna az emeletek száma s ilyen folytonos hullámvonal adná meg az uccák művészi kontúrját. Egy más kortárs az arról panaszkodik, hogy a Frici báró közmunkatanácsai vezetés alatt bántak el irgalmatlanul a városligeti és a múzeumkörüti szép fákkal.

Mint az állami színházak intendánsa sem igen fejthetett ki valamelyes maradandóbb jelentőségű munkát. Igaz, hogy a színházhoz már fiatal kora óta fűzték gyengéd szálak — kiadatlan emlékirataiban maga meséli el, hogy „magyar Turgenyev“ módjára ő is Bécsbe szöktetett egy ballerina —, ámde ekkortájt igazán komoly bajok voltak a Nemzeti Színháznál, erős kéz kellett volna oda. Állandó titkos forradalmak, lázadások, összeesküvések, intrikák, botrányok tarkították — deficitel vegyest — az első magyar színház életét. Ábrányi szerint olyan intendáns kellett volna ide, aki félkézrel Lessing, a másik félkezével pedig kockák hetman.

Hát Podmaniczky egyik se volt. Lessing nem volt; erre a legnagyobb bizonyíték az a halhatatlan mondása, hogy i

— Shakespearét vagy nagyon kitűnően kell adni, vagy sehogy. De adni kell.

A hetmanságot pedig igen furcsa módon intézte el. Kuglertől megvette a magyaványodott bonbonokat olcsón és mint szeretetreméltó charmeur, a színpalak között sajátkezűleg dugdosta azokat a színésznők szájába. Amittől a tőn az illelő hölgyek alaposan megrontották a gyomrukat (— hascsikarást kaptak, — mondja a maliciózus egykorú forrásunk), úgy hogy a színház táján közbeszedődött lett: isten őrizz a báró bonbonjaitól. S ha egy új színésznő került a Nemzetéhez, azt a kolléganő már jó előre figyelmeztették a Frici báró kukkedlijeire.

Igazán nem volt hetman. A színház egyik hivatalnoká hosszú évek alatt meglehetősen nagy összeget sikkasztott a Frici báró intendánsága idején. Amikor rájöttek, Podmaniczky szó nélkül kifizette, s mikor megkérdezték, hogy annyi idő óta nem vette-e észre a hamis könyvvezetést, szinte haragosan kiáltott fel:

— Dehogy nem, sőt tudtam és épp azért undorodtam a könyveibe nézni.

*

A borús német városoknak egy-egy mogorva, fenyegető, pallósos Roland-szobor a *Wahrzeichen*-ük. Pestbudának a charmeur, különc, becsületes lelkű, csak kicsit tranzigáló *kockás báró* jutott szimbólumul, aki is aztán ennek megfelelően szerette második patriáját, a pesti uccát. Amikor majd az emberek Podmaniczky politikai és közéleti szereplését már rég elfelejtették, itt maradt urhalnám-polgárok s más, hőségben tikkadó pesti adóalanyok még mindig emlegetni fogják a pesti Cukor uccában született kockás bárót, aki úgy szerette Pestet, hogy még nyaralni se ment el innen, mondogatván:

— Sehol se lehet olyan jól nyaralni, mint Pesten.

Az öreg úr 1907 október 19-ikén, gyönyörű hatalmas nagy „szabadelvű“ pártjának bukása után húnyt el. Szomorú lehetett ráérve, hogy a fiatal Tiszának ezt a herosztráteszi művét, a liberális párt összeomlását, meg kellett érnie. De jó, hogy a fiatal Tiszának többi művét nem érte meg, s hogy nem érte meg főként a mai időköt. Tessék elgondolni, mi történnék ma, ha kockás báró megérte volna a tisztaista *Rekosszky* Iván 13.740—1924. VIII. számú bizalmas rendeletét, amely „rendezi“ a piros szögű viselésnek ügyét. Hát el lehetne Frici bárót piros szögű mellől gondolni?